



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>



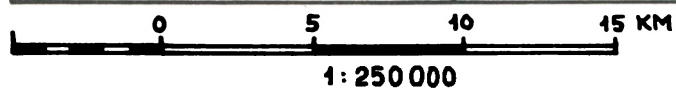
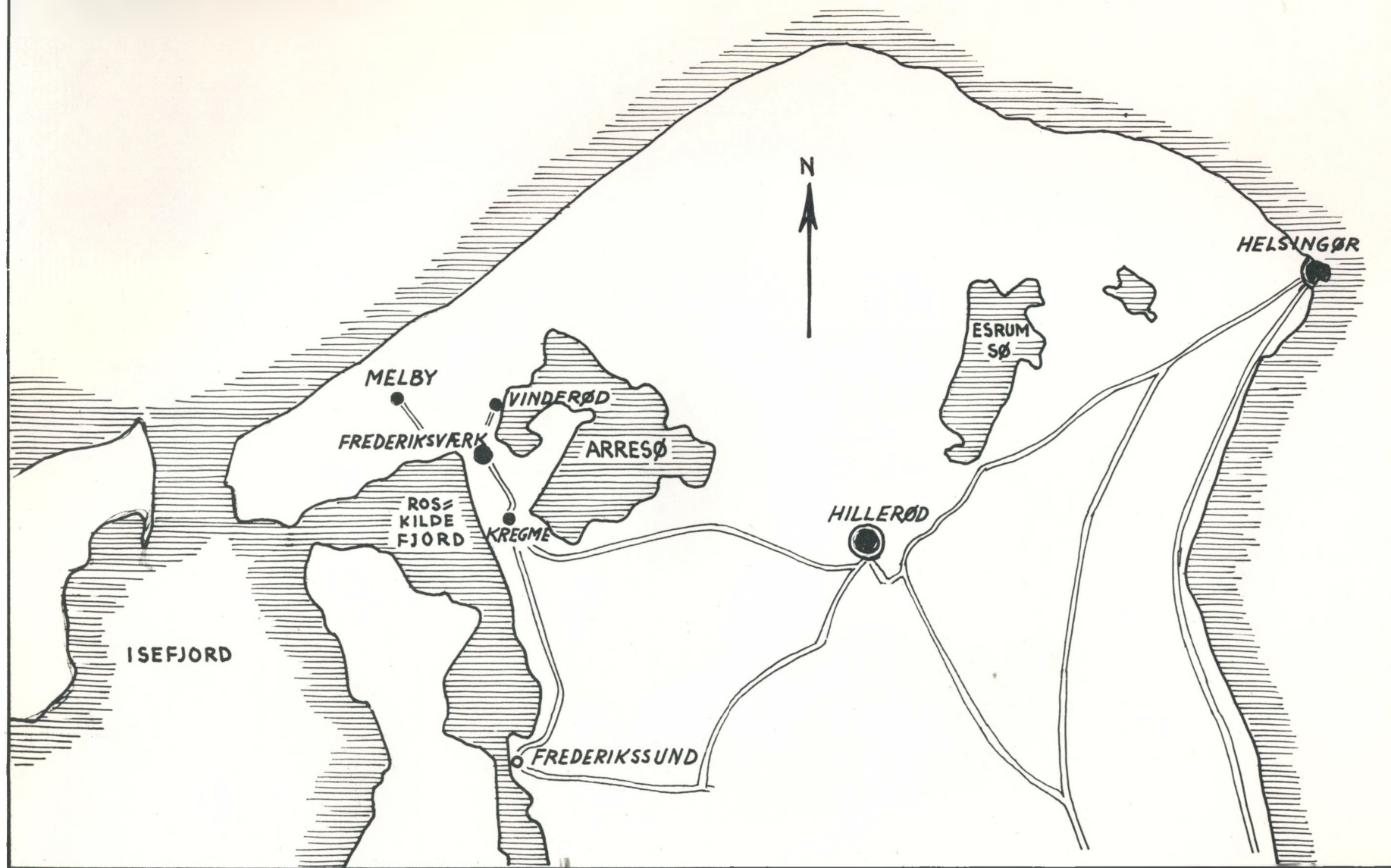
**FAMILIEN
HORNHÆVER
i
FREDERIKSVÆRK
1756 - 1830**

Samlet og redigeret 1967-1972
af
J.V. Henrik Idoff Hornhaver

Illustreret
af
H. Chr. Hornhaver

DRONNINGEGÅRDEN · ROCTE
A.D. 1972.

NORDSJÆLLAND



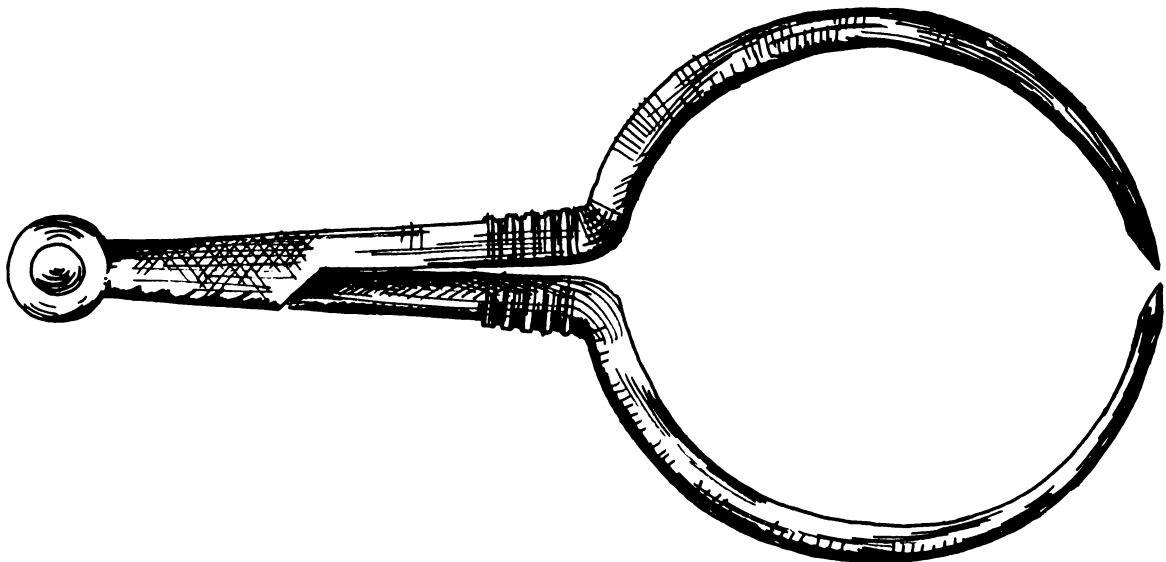
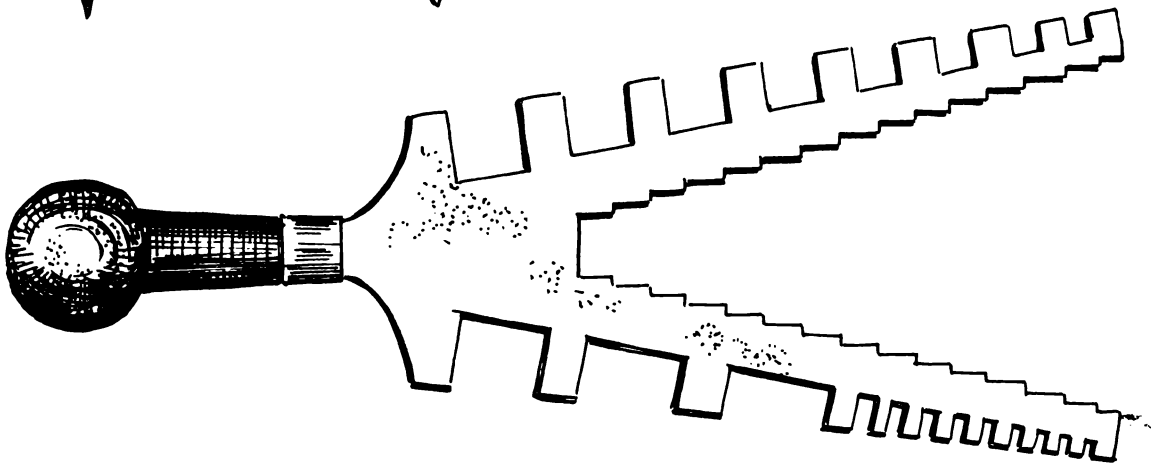
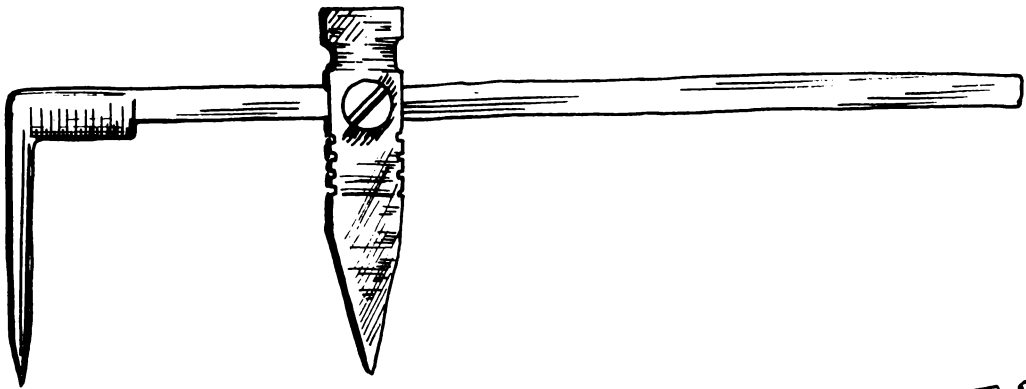


GØRTLERLAUGETS GAMLE SEGL.

Slægten Hornhavers danske stamfader var Henrik Hornhaver. Han var født i Sverige, og nævnes første gang i Danmark i 1755, da han den 17. februar indskrives i Københavns Gørtlerlaug som klokkestøber og rothgieser og vandt borgerskab i kongens by. Henrik var da ansat på Københavns Giethus og synes at have boet i kvarteret omkring Kongens Nytorv, hvor Giethuset iøvrigt lå. Af Stadsarkivets annaler fremgår det nemlig, at Henrik Hornhaver den 7. juli 1755 betalte kopulationsgebyr, for få dage efter at blive viet i Nikolai Kirke. Kirkebøgerne fra Nikolai Kirke er for denne periode gået tabt, og der gives i listen over betalte kopulationsgebyr, hverken oplysning om hustruens navn eller nøjagtig dato for vielsen. I slægten de Molitor-Lenschau's eje findes imidlertid en håndskrevet memoirebog fra omkring år 1770. Det oplyses i den, at Henrik omkring 1750 under en fest i Paris skulle have mødt sin tilkomne, der skulle være en ældre søster - eller i hvert tilfælde meget nær slægting - til Joseph Fouché, der senere gjorde sig bemærket som Napoleons politidirektør, i hvilket embede han opbyggede et intereuropæisk spionnet af ganske enestående omfang. Samme Fouché er også kendt som hetug af Otranto, en titel han fik af Napoleon. Det bør retfærdigvis nævnes, at Fouché'erne er af gammel skipperslægt. Medlemmer af slægten Fouché lever endnu i Frankrig, og efterkommerne af hertugen af Otranto lever i dag i Sverige under navnet d'Otrante.

1755 var også året, hvor parrets første søn, Henrik, fødtes. Han er antagelig døbt i Nikolai Kirke, hvis kirkebøger som nævnt er gået tabt for dette år. Året efter blev også begivenhedsrigt. Indirekte fik det stor betydning for Hornhaverne at Den preussiske Syvårskrig brød ud. Her på sommeren antoges Henrik nemlig til at forestå ledelsen af kanonstøberiet på Frederiksværk.

Gammelt værktøj for smede og formere



På Frederiksværk havde man netop genoptaget kanonstøberiet under ledelse af Johan Frederik Classen og Just Fabritius. Tidligere havde franskmanden Etienne Jardin de Peyrembert forsøgt sig med kanonstøberi og -udboring, men var mildt sagt mislykkedes. Imidlertid efterlod han sig diverse bygninger, og - ikke mindst - et boreværk, hvilket de kommende ledere og senere ejere nød godt af; også et krudtværk forefandtes.

Værkets kraftkilde var Arresø-kanalen. Den var gravet i 1719, hovedsagelig med det formål at hindre Arresø i at oversvømme det flade terræn, der omgav den, men man indså snart dens industrielle vigtighed.

Kongen, og det vil sige Frederik den Femte, havde sat store summer i Peyremberts forsøg og fiasko, og så derfor meget gerne, at man videreførte værket, således, at pengene ikke var spildt. Samtidig med at Classen og Fabritius skulle leve op til kongens forventninger, skulle de også konkurrere med norske støberier af samme art, og det gjaldt om at blive hovedleverandør til den danske stat, der endnu i 1756 fik støbt i Norge. Man må forstå, at det ikke var nogen helt lille opgave, man dér havde givet sig i lag med, og allerede mens Classen ansøgte kongen om at overtage værket efter Peyrembert skaffede han arbejdskraft dertil og byggede i hast en smeltehytte - selve støberiets kerne - hvori der anbragtes en stor og en lille ovn, på henholdsvis 5500 kg og 400 kg. Der må åbenbart have været behov for at forbedre Peyremberts bygninger idet flere udvidelser og ombygninger ligeledes blev udført. Man har fra starten ønsket at vise Hans Majestæt, at man vidste hvad man havde med at gøre. Som tidligere nævnt overtog man også et boreværk. Det havde fra det øjeblik Peyrembert lod det bygge været holdt hemmeligt, og det var meningen, at det skulle have været ført til København efter at Peyrembert i begyndelsen af 1756 var faldet i kongens unåde og rejste til udlandet, men da Classen og Fabritius ønskede at

benytte det i tilknytning til kanonstøbningen, fik de det overladt. Da den tidligere boremester - Johann Lorentz Juncker - havde tavshedspligt og ikke kunne indvi andre i boreværkets hemmeligheder, nødsagedes man at beholde ham, han var ganske enkelt den eneste i hele landet, der kunne betjene det.

Imidlertid var det ikke gjort med at bygningerne stod der, og at man havde skaffet kvalificeret arbejdskraft. Umådeligt store problemer var endnu uløste. Således skulle vandkraften udnyttes mere effektivt og en af betingelserne i overdragelseskontrakten som Classen og Fabritius endelig fik var, at værket skulle producere 200-250.000 kg krudt om året, hvoraf 50.000 kg ville blive aftaget af Landetaten, mens resten kunne afsættes herhjemme eller i udlandet. Værket havde ved overdragelsen ikke en sådan kapacitet og udover væsentlige udvidelser var der vanskeligheder med det omkringliggende terræn, der var for skovfattigt. Man vidste nemlig, at med jævne mellemrum sprang de såkaldte krudtmøller i luften, og det var derfor en tvingende nødvendighed med en tæt bevoksning til at afskærme disse eksplosioner. Yderligere måtte man have store mængder bygningstømmer og træ til tønder. Problemet heri var ganske enkelt pladsmangel. Classen havde endvidere en formodning om, at kongen ønskede mere end blot et krudt-og kanonværk, nemlig et "Ammunitionsmanufaktur", der skulle fremstille både kanoner, lavetter, krudt og kugler, og det havde han ret i ! Classen ansøgte desårsag kongen om at få de nærliggende arealer, hvad han dog ikke fik i første omgang. Det Classen ønskede at skabe i Vinderød sogn var intet mindre end et "dansk Birmingham" og - således meddeler han kongen i sin ansøgning - var der da blot "30 fattige bønder, hvor der senere ville være en koloni af nogle hundrede nyttige og velformuende håndværkere". Indtrykket man får er dog, at det ikke var så ligetil at få arbejdskraft til værket, der vitterligt lå langt væk fra alting. Således

fik Classen og Fabritius tilladelse til at lade brændte brændevin, og de ved værket ansatte arbejdere blev fritaget for militærtjeneste, hvad der på den tid kunne være en god grund til at søge arbejde ved etableringen. Derudover havde kongen indrømmet værkets ledere væsentlige toldlettelser.

Efter således at have ridset baggrunden op for Henriks ansættelse på Frederiksværk og antydet dets historie, vil der være basis for at vende tilbage til den lille familie hornhaver, der altså kom til "pionér - samfundet" i dets oprettelsesår, 1756.

Henrik Hornhavers arbejdsplads var støberiet. Den daværende inspektør på værket, P. Falster, som personlig kendte Henrik fortæller at dette giethus var en bindingsværksbygning med tegltag og bræddeklædte ydervægge. Der støbtes i 1756 de første klokker og som kanonstøbemester var den allerførste opgave Henrik fik, at lade "en sprukken, og derfor ubrugbar Canon" fra Kronborg omstøbe. Den 1. december samme år, hvilket tilfælde var en måned efter at kanonen var modtaget, fik værket 3 af kongen godkendte tegninger til forlæg for 12, 6 og 3 punds kanoner (angivelsen i pund refererer til kalibren). Da smeltningen begyndte omkring jul, viste det sig, at der ikke var gods nok i den kasserede kanon og man fik da i februar 1757 overladt 3200 kg kobber og 250 kg tin. Alt var da klar til støbningen. I vinteren 1756-57 blev de første prøver af smeltet metal taget og da disse blev fundet tilfredsstillende lod man det flydende metal løbe ned i formen. Dette har helt sikkert fundet sted i allerstørste spænding - adskillige farer var forbundet med denne handling. Således kunne det glødende metal nårsomhelst slynges ud af formen, hvis denne nægtede at modtage det - hvilket af og til skete uden at man havde nogen mulighed for at hindre det. Selvom formen tog imod metallet var det dog langt fra sikkert, at støbningen lykkedes, da det kunne hænde, at der

manglede både tappe og andet på det færdige resultat - men hvad angår besværlighederne med alt dette, så vender jeg senere tilbage til det i forbindelse med en gennemgang af Hornhavernes arbejde på Frederiksværk. Hvad angår netop omtalte historiske støbning, så faldt den dog heldigt ud og efter afkøling kunne kanonen sendes til udboring hos Lorentz Juncker. Efter denne første støbning fulgte mange flere med samme positive udfald. I 1757 støbtes yderligere 24 kanoner heraf 21 3 punds og 3 6 punds. Året efter støbtes 36 kanoner og i 1759 opnåede man at støbe 54 fejlfrie kanoner. I alt støbtes der i disse år kanoner til en samlet vægt af 28 tons!

Lad os vende til 1756. Dette år fødtes en søn, Johan Peter, han er antagelig både født og døbt i København, i hvert tilfælde ses han ikke at være døbt i Vinderød kirke, hvor forældrene hørte til, tillige med værkets øvrige ansatte. Derimod gives år 1758 oplysning om, at Henrik Hornhaver den 27. oktober fik en søn døbt kaldet Friderich Just; han døde iøvrigt i 1766 og begravedes på Vinderød kirkegård. Friderich's gudmor var "Madame Lorentz", den tidligere nævnte boremester, Johann Lorentz Junckers hustru, og som faddere nævnes "Juncker" selv og en "von Bergen" samt "Fuldmægtig Jochel", der var ansat ved Frederiksværks lokale administration.

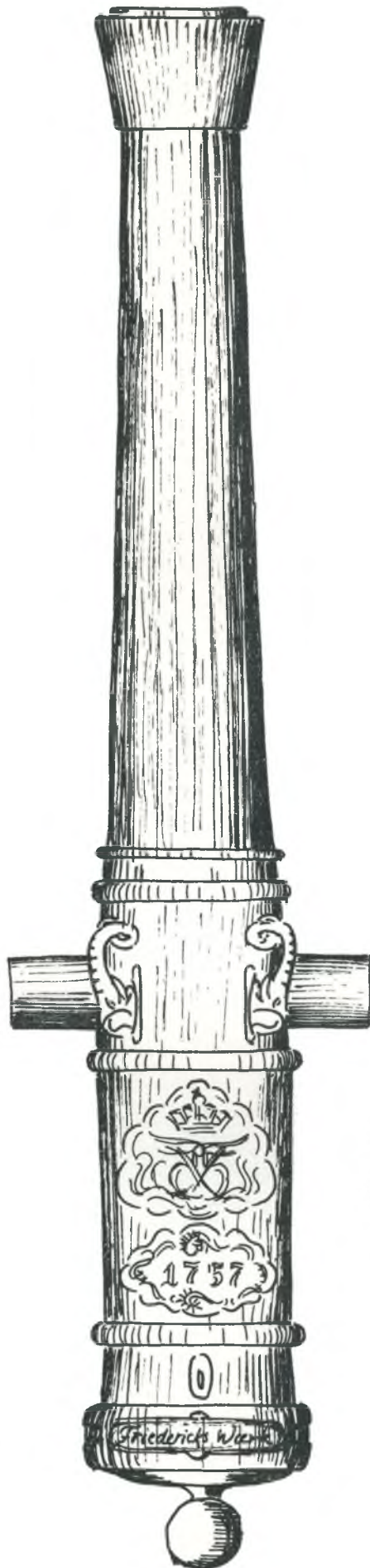
Fra år 1758 er bevaret udførlige regnskaber - hvad man savner for årene 1756 - 57. Regnskaberne er iøvrigt ført for hver afdeling af værket, og ved at gennemgå giethuset's optegnelser kan man for det første se hvem der har været i arbejde dér, og hvor stor deres løn har været, men derudover er også noteret hvilke materialer man har købt og anvendt samt hvilke varer man har solgt. Sluttelig er også regnskaber af anden art bevaret, vurderingslister for eksempel. Af disse regnskaber ses det, at Henrik Hornhaver i 1757 fik gennemsnitlig 6 rigsdaler per uge, mens han i januar og frem til december 1758 havde 8 rigsdaler om ugen. De øvrige ansatte

havde i samme periode blot 1 rigsdaler om ugen. I året 1758 optræder Henriks underskrift for første gang, den er gengivet her i arbejdet, og er fra den 29. oktober, på hvilken dag giethusets regskab afsluttedes og altså underskrevet af mesteren. Fremover udfærdiges jævnligt sådanne regnskaber og kvitteringer af hvilke mange er bevaret i Det Classenske Fideikommis arkiv, Landsarkivet for Sjælland m.m. Pudsigt er det at se, at Henrik fra år 1759 aflønnes månedligt, mens de øvrige ansatte stadig fik ugeløn. Månedslønnen fastlagdes til 33 rigsdaler, for 1759 og den ændredes ikke i det år. Det er vanskeligt at angive værdien af disse penge, men når Henrik har haft mellem 6 og 8 gange mere i løn end de øvrige ansatte på giethuset så har han vel været ganske velstillet. Han havde endog mere i løn end de andre mestre. Juncker havde 25 rigsdaler om måneden. Året efter steg Henriks løn yderligere - 2 skilling per måned!

I 1761 bar støbemester Henrik Hornhaver en datter til dåben i Vinderød kirke. Hun blev kaldt Wilhelmine og det oplyses at præstefruen var barnets gudmor. Som faddere nævnes byens bedste borgerskab, nemlig præstens datter Abelone og fru fuldmægtig Jochel. Militæret repræsenteredes af fenrik Møllerup. En notits i tilknytning til dåbsoptegnelsen angiver at Wilhelmine døde i 1819; hun vil senere blive omtalt.

Af kirkebogsoptegnelser fra 1762 findes kun en som kan have interesse i denne sammenhæng, og af denne fremgår det at Henrik Hornhaver var vidne ved Cle Birch's og Cathrine Bruns trolovelse.

Til orientering vil jeg anføre, at der skete meget på værket i disse år. Johan Frederik Classen blev ene-leder i 1761, virksomheden blomstrede kraftigt op gennem de første år og kongen ydede samtidig stadig større tilskud. En hændelse der gjorde at værket og dets kanoner blev yderligere agtet var den berømte "kanonprøve". Før man støbte kanoner på Frederiksværk blev disse støbt

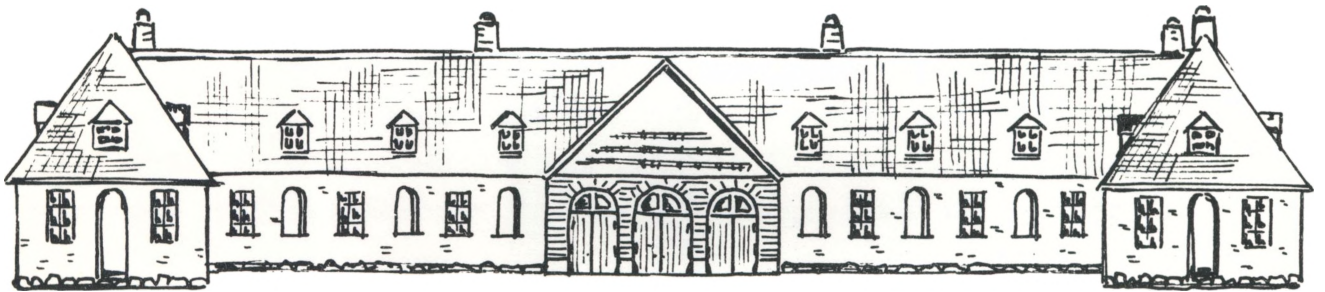


3 PUNDS METALKANON
STØBEMESTER: H. HORNHAYER
FREDERIKS VÆRK 1757

på giethuset i København, og det vil i årene op til 1756 sige under ledelse af en kaptajn Holtzman, der døde dette år. Inden sin død havde han ladet 6 kanoner støbe, men de var aldrig blevet boret ud. Kongen, der til befæstningen af Danmark, Norge og hertugdømmerne mente at skulle bruge godt 2000 kanoner i forbindelse med Den preussiske Syvårskrig, befalede Classen at lade disse kanoner udbore i Peyreberts boreværk. Dette nægtede Classen imidlertid, idet han mente, at kanonerne var for dårlige til at det kunne betale sig. Kongen truede da med at standse bestillingerne til værket, hvorfor Classen så sig nødsaget til at modtage de fire kanoner. Frederik den Femte var dog ingenlunde tilfreds med sagens udfald og beordrede at Classen lod 2 af kaptajn Holtzman's kanoner skyde om kap med 2 af Hornhaver's for at se, hvilke der kunne holde til flest skarpe skud. Man må forstå, at datidens kanoner ofte havde skjulte fejl og ikke sjældent revnede kanonen ved fænghullet eller gennem løbet efter en række skud.

Den berømte prøve fandt sted fredag den 6. april 1759 tidligt om morgenen under overvårelse af Classen, Just Fabritius, 4 artilleriofficerer - der havde ammunition med fra København, værkets mestre med flere. Prøveskydningen skulle finde sted på værkets egne jorde ud mod fjorden - samme plads benyttedes iøvrigt som almindelig prøveskydningsplads. Først prøvede man 3, 3 punds kanoner fra Frederiksværk. Den første holdt til 187 skarpe skud, den anden 263 skud, så revnede fængnullet også på den - men den tredje klarede 375 skud uden at have taget synlig skade. Da var den også så varm at man måtte afkøle den med vand. Også Holtzmans sidste kanon havde klarret 375 skud, men så var ammunitionen sluppet op og man indstillede skydningen.

Trods udfaldet af konkurrence ansås den sejrende part at være Classen, der således klart havde vist, at han formåede at fremstille kanoner, der måtte svare



GJETHUSET FREDERIKS VÆRK o.1770

til alle forventninger. Classen var i øvrigt så glad for den "vindende"kanon at han opbevarede den, og lod den udsmykke med graveringer, hvori devisen " Tandem Bona Cavsa Triumphat" - "Med tiden sejrer den gode sag" indgår. Kanonen, der fik navnet "Prøven", blev efter Classens død opstillet i hans bibliotek, og kom derefter i 1849 til Tøjhusmuseet, hvorfra den sluttelig i 1925 blev ført tilbage til Frederiksværk, hvor den opstilledes i en niche i gavlen på det gamle tøjhus dér. En kopi af "Prøven" med Classens buste er opstillet i Tøjhusmuseet i København. Rudsigt er det, at den ankerkætting, der tjener som indhegning af det gamle tøjhus i Frederiksværk stammer fra et svensk krigsfartøj ved navn Claes Horn, opkaldt efter den første friherre Horn af Amirne. Også mange andre af Hornhavernes kanoner er bevarede endnu i dag. En del af dem findes på Københavns tøjhusmuseum og et par stykker er at se ved indganger til museet i Frederiksværk. Det bør også nævnes at adskillige af de kanoner der er opstillet på Kronborgs bataljoner er Hornhavernes værk.

Henrik havde i de senere år fået stadig bedre arbejdsforhold. Da han kom til værket bestod gietnuset jo af en bindingsværkshytte, men i 1764 var den ny giethusbygning blevet opført. Der er i tilknytning til teksten medtaget en skitse af samme bygning. Inspektør P. Falster beretter følgende i sin bog om Det Frederiksværkske Etablissement fra 1793: " Da Metal-Støberiet med sine Smelteovne skulde opføres, behøvedes til Ovnene ildfaste Stene, for Arnen sikre, pålidelige og af Ilden ej for hastigt opløselige Massers Indhold". Til disse sten var tidligere anvendt såkaldt kølnsk ler, "saavel af det huide som af det blaa, men HS Excellence aftalte med dengang værende, nu afdøde Gietmester Henrick Hornhawer at gjøre Prøve med bornholmsk Leer. Dertil var ankommet et Quantum bornholmsk Leer, Sort Sand eller Grus og Sandsten. Sandstenen blev brændt og stødt

samt blandet i Leeret, noget kølnsk Leer blev tilsat og deraf forfærdiget Ovnsteen; men da de bleve prøvede, befandtes de for bløde og opløste sig i Ilden. Der maatte altsaa efter bemeldte Mesters Paastand tages Prøver af kølnsk Leer alene, nemlig $2/3$ huid-Leer og $1/3$ blaa-Leer med Skiildsand, til eet Sæt, og til et andet $2/3$ huid-Leer og $1/3$ bornholmsk-Leer. Disse tven- de prøvede Sæt veeg ikke noget fra hinanden i Holdbarhed, saa Mester Hornhaver fik Frihed at præparere Leeret og danne Stenene saaledes, som han selv vilde staa til Ansvar for. Saa længe han levede vedblev han at bruge bornholmsk Leer dertil. Efter hans Død har saavel Hornhaver (Johan Peter) og Johan Martin Reiffenstein (Johan Peters nære ven) casset det blaa kølnske Leer, og de vilde ikkun bruge huid-Leer til Steen".

Vi er nu nået frem til året 1766 før man atter i annalerne møder notitser af særlig interesse. Da nævnes således, at Hornhaver den 17. august fik en søn døbt og givet navnet Johan Henrik. Barnet blev i øvrigt båret af Madam Jochel og som faddere nævnes Jochel, Fløgstrup og Madam Fløgstrups søster samt Bageren. Senere på året døde den kun 8 år gamle Friderich Just, han begravedes anden søndag i advent, den 7. december. Ved årsskiftet 1766-67 havde familien således børnene Henrik 11 år, Johan Peter 10 år, Wilhelmine på 4 år og den godt 6 måneder gamle Johan Henrik.

Familien rantes også året derpå ganske hårdt. I slutningen af juli 1767 døde Henrik's hustru, "Madame Hornhaver". Hun begravedes den 6. søndag efter Trinitatis, det var den 26. juli. Af en "Mandtal Roulle" udfærdiget i dette år ses, at der hos Henrik Hornhaver indtil juli boede 6 personer, efter hustruens død 5 personer, nemlig Henrik selv, den næstældste søn Johan Peter samt datteren Wilhelmine. I Mandtal Roullen er opført en person benævnt "Kone Moder" samt 1 tjenestepige. To af børnene, nemlig den 12 årige Henrik og den 1 årige Johan

Henrik nævnes ikke som hjemmeboende ejheller før moderens død. Henrik er hjemmeboende til Johan Henrik's fødsel. Der er derfor grund til at tro, at Madame Hornhaver har været syg, måske på grund af netop Johan Henriks fødsel - hvilket kan forklare denne "Kone Moders" tilstedeværelse. Man må derfor formode at børnene, eller i hvert tilfælde Johan Henrik, har været sat i pleje. Spørgsmålet er blot hvor? Folketællingslisterne, Etablissementets selvforanstaltede, giver ikke svar på dette spørgsmål, men det er helt sikkert at børnene ikke er døde, Dels nævnes de ikke som begravede i Vinderød sogns kirkebog, og dels nævnes de adskillige år senere, i 1784 - 85 nævnes Johan Henrik som ansat i støberiet, men forsvinder kort derefter. Henrik omtales ikke i værkets regnskaber, men har sat sit navn på klokker støbt i 1801-1802.

Efter hustruens død i 1767 antog Gietmester henrik Hornhaver endnu en tjenestepige. Året efter ses i folketællingen for værket 5 personer ialt at bo i huset. Den tidligere nævnte "Kone Moder" nævnes ikke. Hun må være bortrejst, da hun ikke ses begravet i Vinderød. Allerede i april kvartal 1769 er der kun én tjenestepige i huset og hun er rejst i oktober kvartal, hvor familien i mesterboligen kun bestod af 3 personer, Henrik og børnene Johan Peter 13 år og Wilhelmine 7 år. Johan Peter var uden tvivl hjulpet til i støberiet fra lille. Han fik fast ansættelse i 1770 og modtog da en ugentlig løn af 1 rigsdaler. Af en lønningsliste, der er fra før 1774, men ikke dateret ses Johan Peter optaget med en løn på 52 rigsdaler årligt. Samme lønningsliste er iøvrigt meget interessant, idet det af den også fremgår hvor stor naturalieafløningen var. Johan Peter har ikke haft en sådan tildeling, antagelig fordi han på daværende tidspunkt ikke har været forsørger. Derimod ses faderen, Henrik at have modtaget 10 Tønder rug, 6 Tønder byg og 12 Tønder øl, hvilket er ca. 14 hl rug, godt 8 hl byg og ca. 16,5 hl øl.

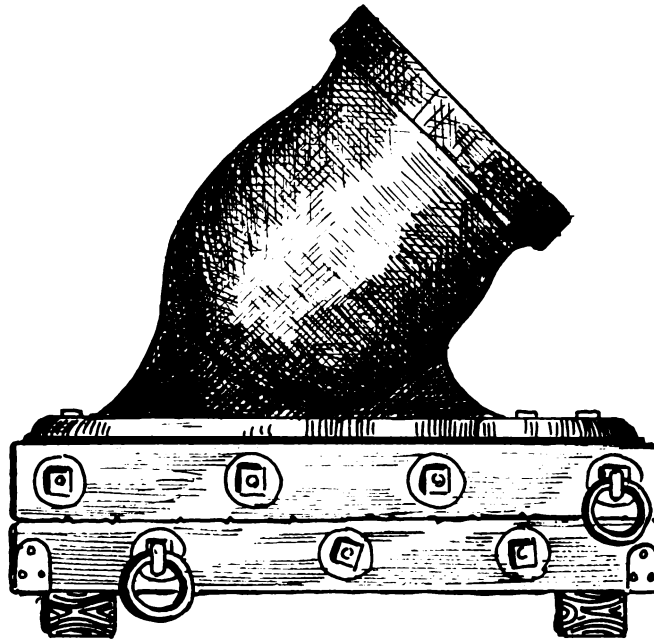


Giethusgade 1

Huslejen ses at have andraget 12 rigsdaler årligt og det modtagne kød ansloges at være 36 rigsdaler værd. Af kontanter modtog Henrik da 165 rigsdaler. I 1774 udfærdigedes en lignende liste, og det fremgår deraf, at "Mester Henrich Hornhaver nyder Aarlig: Ruug 10 Tønder, Byg 6 Tønder og Øll 12 Tønder, frie Huusleje og frie Ildebrand (frit brændsel) samt i Penge 165 Rdlr". Der er altså ikke sket ændringer på dette punkt i de år.

Om huset familien boede i er følgende at berette: Det var 29 alen, eller godt 18 meter langt, muret og gulkalket og bestod af stue samt første sal, vel blot en loftsetage. Huset var opdelt i to hvoraf de to støbemestre havde hver sin del. Udover Henrik Hornhaver boede jernstøbemester Andreas Sorge da i huset. Jernstøberiet var iøvrigt indrettet i giethusets nordøstlige fløj og kom i gang i 1769 efter at J.F.Classen var blevet ejer af værket. Andreas Sorge kom fra Altona og arbejdede med støbninger af kugler, bomber og kanoner, men også jerngryder og ovne. Støbningen af jernskyts var dog en fiasko, da kanonerne ikke lod sig udbore så let som metalkanonerne. Desværre er "Hornhavernes Hus", som det kaldtes helt op til vor tid, nu nedrevet. Det lå i Giethusgade og fik senere nummeret "1". På Wincklers stik over Frederiksværk fra 1767 har huset nummer 86. Man vil derpå se, at det kun lå få meter fra Gietthu-bygningen. "En Extract Over de ved Fridrichswærck opførde nye Bygninger, Bygningers Forøgninger, diverse Machiner og Inventarier tilligemed eendeel andre Antegninger med videre for Aaringerne 1761 - 1767" fortæller os, at "Gietmesterens Huus" er vurderet til 1007 rigsdaler, 3 mark og 5 skilling i året 1767, hvilket er under en tiendedel af "det nye Giethus", der vurderedes til 10.306 rigsdaler, 2 mark og 15 skilling!

I 1771 ses i kirkebogen for Vinderød sogn, at "Hornhavers Søn" har været fadder og mon ikke det er Johan Peter der optræder som sådan for første gang?



*150 PUNDS MORTER, KALIBER 32 CM.
VÆGT 5 TONS.*

KONSTRUKTØR: WILH. v. HUTH

STØBEMESTER: HENRIK HORNHAVER 1772.

I 1771 ville man på værket have opført en indretning til hjælp for arbejdet. P.Falster fortæller herom:

"Det var i Aaret 1771 HS Excellence overlagde med de dengang værende Mestres, Giet-Mester Henrick Hornhawer, Byg-Mester Nils Haureberg og Smede-Mester J.M.Wigandt (Andreas Sorge var da rejst), om at som snarest få en Hæve -eller Løfte-Maskine opført". Herefter følger en uhyre detaljeret beskrivelse af maskinens funktion, opbygning, opførelse etc. Maskinen betegnedes efter fuldførelsen som "en ganske smuk Indretning". Da den var færdiggjort og i brug og mestrene endnu ikke havde fået tilfredsstillet deres skabertrang, blev de enige om, at meget arbejde kunne spares, "om man lavede en Horientzontal Saugh-Maskine", hvorpå en sådan hurtigt byggedes, den var endog "af meget mindre Bekostning end hiin (løftemaskinen), nar og vist sin Brugbarhed med adskillige Fortrin". Til orientering vil jeg navne, at maskinerne blev drevet af et sindrigt, forøvrigt i samme bog beskrevet, system af tandjul, aksler o.s.v. sat i forbindelse med en mindre vandmølle.

Imidlertid bestod Henrik's primære arbejde i at lede kanonstøberiet; metalstøberiet, som det rigtigst bør benævnes. Også andre metalarbejder, klokker blandt andet, fremstilledes her. I 1772 kom en vigtig opgave til værket, hvis løsning kaster lys over Hornhaver'nes arbejde på Frederiks Værk.

I sensommeren 1772 henvendte admiralitetskollegiet sig til J.F.Classen, som hidtil kun havde haft leverancer af metalkanoner til hæren, og spurgte ham, om han ville støbe to svære 18 punds kanoner som prøvekanoner til en eventuel større ordre på metalskyts til flådens orlogsskibe og fregatter. Classen lovede at udføre dette arbejde og spurgte samtidig om man

ønskede at kontrollere arbejdet. Classen fik det svar, at man stolede på ham, hvorfor Classen naturligvis vilde gøre arbejdet så godt som muligt. Af støberi-journalerne fremgår det, at Henrik fik opgaven forelagt tidligt på foråret 1773. Af samme journaler ses, at man i støberiet netop havde færdiggjort 4 36 pundes haubitser. Arbejdets gang fra uge til uge er meget omhyggeligt beskrevet i disse journaler og suppleret med oplysninger fra Surirey Saint-Remy's håndbog i artilleri, "Memoires d'Artillerie" giver de et godt billede af kanonfremstillingen på Frederiks Værk omkring 1770.

Model og form fremstilledes i ler, der var rensat for sten, plantedele o.s.v., derpå fugtet, æltet og stampet. Først fremskaffedes to såkaldte spindler. Formene til kanonerne skulle bygges op om disse. Som spindel anvendte man en granstamme af passende tykkelse, afskåret i 5 meters længde. Langs granstammernes sider blev der derpå sømmede smalle brædder, således at den færdige spindel havde en konisk form og i tykkelse svarede til den bestilte kanons. De to spindler lagdes derefter på bukke, af hensyn til drejeligheden. Spindelen måtte nødvendigvis have en jævn overflade, og en sådan opnåede man ved at rulle et halmtov stramt omkring den. Halmtovet, der skulle dække hele spindelen, dækkedes sluttelig med et lag ler. Denne første etape i kanonens tilblivelsesproces afsluttedes ved at man lod spindelen tørre over ild.

Efter tørringen lagdes endnu et lag ler, iblandt kohår og hestemøg, på spindelen; modellen havde nu kanonens ønskede dimensioner. Mens dette ler stadig var fugtigt, drejede man kanonen langs en skabelon med jernbeslået kant så at den fik en jævn overflade. Sluttelig lagde man lerpølser på hvor man ønskede friser, bånd og andre konturer og atter drejedes kanonen langs et skabelonbræt. Derefter fæstnedes på modellen med et par søm de to tap-

pe, som var af træ. Delfinerne, kanonens to hanke formedes i voks som to elefanhoveder med snabler og trykkes fast på deres pladser. Også andre i voks eller i talg formede inskriptioner, våberskjold, ornamenter og lignende, trykkes således fast. Modellen, eller gestalten var da færdig og overstrøgedes med et tyndt lag tælle, som skulle forhindre at "kanonen" hang fast i den form som nu skulle fremstilles over den.

Ud over modellen blev smurt et tyndt lag ler, der var iblandet uld. Efter at have tørret i en lille ugestid blev der lagt et noget tykkere lag på af en tilsvarende blanding, Mantelen, som formen også benævnedes, havde tilsidst en tykkelse på cirka 10 centimeter. For at styrke den fæstnede man jernbånd på kryds og tværs og lagde et sidste lag ler på. Derpå tørredes formen over ild og både form og model blev nu fjernet fra bukkere og lagt på støberiets gulv. Halmtovet, der var fæstret i spindelens ender, løsnedes og blev trukket ud sammen med spindelen. Tilbage i formen var altså endelig gestalten. Ved at rejse den på højkant og bogstavelig tænde op i den, opnåede man, at voks og talg på modellens sider smeltede, og desårsag løsnedes formen fra modellen, der da kunne trækkes op efter at trættappene var trukket ud. Hullerne efter disse lukkedes med ler på gestalten. Imidlertid var formen ikke færdig dermed. Både kanonens forende og bagende manglede jo af gode grunde på netop omtalte form. Derfor havde man samtidig med ovennævnte arbejde fremstillet de to tilhørende formdele. Altså formen til kanonens bagende, stødbunden med druen, og en form til det så kaldte dødhovede. Dettets betydning vil senere blive forklaret. Alle formene var forsynet med jernbånd, der var forsynet med kroge, hvis formål var at holde sammen på de enkelte formdele, ved simpel sammenspænding. Støbningen kunne nu begynde.

Ved hjælp af tidligere nævnte løftemaskine blev formene anbragt med dødhovederne opad i damgruben, idet

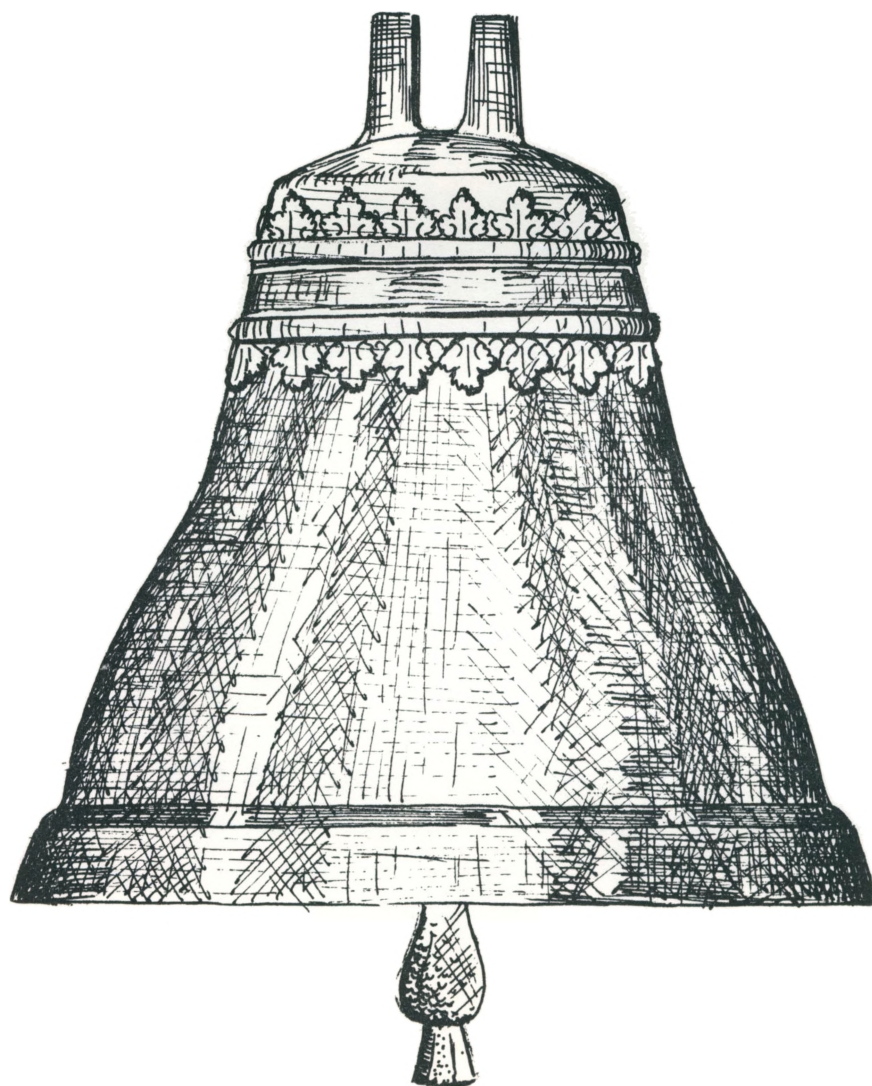
de fastholdtes i disse ved at man stampede jord omkring dem. Allerede lang tid forinden havde man besluttet at lade kanonen støbe i samme legering som den omtalte kanon, "Prøven". Det vil sige 13% tin og resten kobber, tilsat "toutenage" - et hvidt metallisk stof, der forøvrigt indførtes, til det formål at fremhæve metallets gule farve, fra Kina. Der gik store mængder til under en sådan støbning. Man havde erfaring for at dødhovedet skulle være stort. Dødhovedet er en forlængelse, der støbtes oven på den opadpegende kanonmunding. Dets formål var at samle opstigende luftblærer, snavs og andre fremmedlegemer, samt ved sin store tyngde at presse metallet ud i alle formens konturer.

Af de fyldestgørende journaler fremgår det at Mester Hornhaver og de øvrige, svende og hjælpere, var klar til støbningen fredag den 2. april 1773. Ovnens tændt tidligt om morgenen, metallet fyldt i og hen på eftermiddagen var metallet da smeltet. Det kunne aldrig undgås, at der kom urenheder i ovnen, såsom kalk og ler, og derfor havde man et pulver, hvis indhold af salpeter, salt og svovl gjorde, at når det kastedes ud på den smeltede legering brusede denne op og afsatte urenhederne på siden, hvorefter de let kunne skrubes væk, og ovenpå det flydende metal, hvor det kunne skummes af tilligemed urenhederne. I støberijournalen ses, at også jernstøbemester Andreas Sorge og dennes folk har hjulpet til, og det er også troligt, at de har været der, da man lod det flydende metal løbe ned i formen. Som nævnt tidligere var adskillige farer forbundet hermed og spændingen har sikkert været stor under denne handling. Formen fyldtes ved, at mesteren, ved at stikke lerproppen ind i taphullet i ovnen, lod metallet flyde ned i formene, der jo stod oprejst i damgruben. Det har kun taget nogle få minutter at fylde de to forme og tilendebringe støbningen.

Først den følgende dag kunne man få at vide om støbningen var faldet heldigt ud. For at få kanonerne ud

» Me fecit Henr. Hornhaver • Soli Deo Gloria
Friderichs Wærck Anno MDCCLVIII F: & C. «

Frederiksværk Kirke



H. Hornhaver 71

af formene måtte det yderste lerlag fjernes og jern - båndene løsnes og endelig skulle formdelene skilles. Efter at kanonerne således var færdigstøbt kunne de sendes til afpudsning og udboring, for derefter at blive prøveskudt, efter en nøje kontrol af løb og andet. Det bør nævnes at trods den fremgangsmåde man benyttede til at støbe kanonerne blev disse meget præcist lavet. Af vægtresultaterne for 65 stykker 3,6 og 12 pundes kanoner, der i 1768 blev vejet af artillerikommissionen ses således, at toleranceforskellene for de tre nævnte skytskalibre var nenholdsvis $1/2$, 1 og 2 procent.

Jeg har tidligere omtalt, at Hornhaverne også støbte klokker på Frederiks Værk. Det er uden tvivl af interesse også at få en orientering om disse stykkers fremstilling.

Klokkestøbning var en stor opgave for datidens rotgieterere. Mindre klokker kunne støbes i sandforme, men så snart der var tale om store klokker skulle man anvende en særlig teknik. Legeringen var som oftes 22% tin og resten kobber, altså en lidt anden blanding end der blev anvendt til kanonstøbningen - i hvert tilfælde på Frederiks Værk.

Først byggede man den såkaldte "kærne" en model af klokkens indre form. Den svarer altså stort set til spindelen, der anvendtes ved kanonstøbninger. Over den lægges et eller flere lag ler, "dikten". Når den er tør påsættes inskriptioner og anden udsmykning i voks eller talg. Man har nu en model af selve klokken. Som ved kanonstøbningen fremstilles nu en mantel derover på ganske samme måde som tidligere beskrevet. Samtidig hermed er en form til klokkens krone færdiggjort. "Klokken" har på grund af dens tyngde hele tiden været placeret i gruben og støbehullet var desårsag anbragt i sidstnævnte formdel. Både kanoner og klokker støbtes efter en metode der - på grund af "det tabte voks' princip" - kaldtes "à cire perdue"-metoden.

Natten mellem den 3. og 4. februar klokken 12 1774 døde mester Hornhaver. Disse ord står at læse i journalen, der også oplyser, at han sidst havde arbejdet den 30. januar. Henrik blev begravet den 17. februar efter, at der den 14. var "udlagt til salig Mester Hornhavers Begravelse 4 Rdl." - en mestersvends ugeløn.

De efterladte var Henrik 18 år, Johan Peter på 17 og Wilhelmine 11 år gammel og endelig Johan Henrik 7 år gammel. Af disse boede kun Johan Peter og Wilhelmine hjemme på den tid. De to søskende blev boende i huset og fra den 10. april fordobledes Johan Peters løn, den var nu på 2 rigsdaler om ugen, året efter lønnedes han med 31 rigsdaler og fik kun lidt mindre end faderens efterfølger mester Jens Klem. Det er kun lidt man ved om søskendeparret fra disse år. I 1777 blev Wilhelmine konfirmeret i Vinderød kirke og Johan Peter's løn steg 1 rigsdaler til 32 rigsdaler i kvartalet. Man må formode at han tillige har modtaget husstandens tidligere mængde naturallier. I 1780 nævnes Johan Peter som "Canon og Bygningsoptager og Tegner, CanonFormer, Stöber og Cicijlerer, item andre MetalSorters Stöber". Året efter bliver Johan Peter endelig mester og "Søndagen den 6^{te} April 1781 blev Giethuus Mester Johan Peter Hornhaver ved Friderichswærk og Mademoiselle Bolette Hansen hjemme i Huuset copulerede efter at Kongl. Tilladelse der til var forevist, at intet i nogen Maade befandtes, som kunde hindre dette Agteskab derfor caverede som Forlovere efter Loven - Lunde og S. Hansen".

Denne Bolette Hansen, var datter Søren Hansen, kromand med kongelig bevilling i Melby. Hun var født 1760 og døde i 1810.

Parrets førstfødte døbttes og navngaves Catarina Maria samme års Langfredag, det var den 13. april. Kromand Søren Hansens hustru bar barnet, og blandt fadderne var "West, Lund, Chirurgus Bromerstedt, Ole Birch og Skoleholder Sandberg". Barnet levede kun kort, det begravedes tre dage efter i Vinderød kirke.

I 1782 fødtes Johan Peters første søn, der blev døbt i april. Han navngaves selvfølgelig - Henrik. Madame Hjort var iøvrigt barnets gudmor, og Jörgensen, Bromerstedt, Baumgarten samt endelig Johan Reiffenstein var faddere. Samme Reiffenstein var Johan Peters nære ven - de arbejdede samme i støberiet, hvor Reiffenstein var mestersvend, og efter jernstøbemester Andreas Sorge's død flyttede Johan Reiffenstein ind i hans part af "Hornhavernes Hus", Giethusgade 1.

Endnu en søn fødtes i Bolette Sørensdatter og Johan Peters ægteskab. I 1784 fødtes Friderich Just. Han blev døbt den 15.februar samme år i Vinderød kirke. "Madam Lund fra Cregome bar ham, faddere: Jomfru Sciöt (vist datter af Madam Sciödt fra "kramboden"), KrigsComisair Classen, Chirurgus Bromerstedt og Støber Hiort, alle Fr.W.". Ejheller Friderich Just levede længe efter fødslen. Den 29.februar samme år blev han begravet. Samme år døde også Johan Peters ældste barn, Henrik, to år gammel.

De næste optegnelser stammer fra 1787, da familien forøgedes med en datter, der blev døbt 5.søndag efter påske, 13.maj, og givet navnet Cathrine Marie i overværelse af "Madam Olsen paa Ørkesholm, Hansen i Melbye, Mr Falster (Inspektøren på værket), Baumgarten og Controleur Lunde, alle Fr.Wærk". Af den officielle folketælling fremgår det endvidere, at barnets tante, Wilhelmine før 1.februar 1787 var gift med Johan Henrik Stradt. Et ægteskab, der iøvrigt var barnløst.

Henrik Hornhaver, den ældre, havde tidligere forsøgt at finde metallegeringer, der kunne billiggøre støbningen af de meget dyre bronceanoner. Ovennævnte inspektør, Peder Falster skriver i sin bog om værket, at Johan Peter insisterede på at genoptage nogle af Henrik's forsøg. "Om Morgenen den 14. December genoptog Johan Peter Hornhaver og dennes Ven Reiffenstein Forsøget i Giethuset. Der fremkom imidlertid et ikkun mådeligt Productt, altsaa eet Bevis paa at førnævnte ikke forstod Behandlingen af

dette Metal...Dette benægtede de heller ikke." Kort sagt forsøget mislykkedes; legeringen blev også dyrere end ren messing!

Det bør retfærdigvis nævnes at Johan Peter - såvel som faderen, Henrik - var velanset på værket. Herom vidner følgende: I 1793 udfærdigedes en såkaldt "Conduit-Liste over Frederiks Værks Etablissements Arbejdere", hvoraf det fremgår, at Johan Peter "indehavde god Moralité.", og da Classen døde i marts 1792 offentliggjordes hans testamente fra 1789, hvori Johan Peter - og andre med ham - sikredes fuld pension. Denne pension som han skulle have "så længe han var i live" sikrede Johan Peter fuld løn i mange år. Også Classen's efterfølger på værket prins Carl af Hessen-Kassel bemærkede Johan Peters dygtighed. I 1802 den 19. december, på prinsens fødselsdag, holdt oberst Eilert Peter Tscherning, P. Falsters efterfølger, en tale af hvilken følgende skal citeres: "Stedets høje Ejer Prinds Carl zu Hessen, hvis Fødselsdag vi oplever og højtideligholder, nærer stor Yndest for dette Wærck. Varmt slaaer han Hjerte for dets Opkomst, dets Fremgang. Al hans Idræt gaar derved at fremelske og ophøje Kunst og Fabricks-Væsenet her til Lands, desaarsag har han taget Ansvar for dette bekostelige sted og desaarsag ser han ogsaa gerne de Mænd udmærkede, hvilke bidrager til denne for det almindelige saa velgjørende Hensigt..... Til Dem Herr Hornhawer, for Deres Fliid og Omsorg ved og med Metallets Fuldkommenhed til Kanoners Brug og havende Leverancer's Fuldførelse. 33 i Fjor støbte og i Aar prøvede Stk. bleve alle fundne gode. Af de 35, hvilke i Aar støbte er, vendtes samme Udfald. HS Durchlauctighed har, for dette som sket er og forventes anbefalet mig at overrække Dem denne Kendelse" - hvilken bestod af Commerce-kollegiets guldmedalje, med inskriften "FORTIENT". Medaljen anses iøvrigt for at være en forløber for vore dages fortjenstmedalje, der indstiftedes i 1845.

Cathrine Marie døde to år gammel i 1789. Året efter fødtes imidlertid atter et pigebarn, der den 14. marts, midfaste-søndag, døbttes i Vinderød kirke og gaves navnet Cathrine Marie. Dåben bevidnedes af Madam Brentha, der bar barnet, Olsen fra Ørkesholm, Hr Leutenant Falster (Mon ikke inspektør Peder Falsters søn?), Controleur Lunde og støber Strathman.

To år efter, altså i 1792, kom sønnen Henrik til. Han døbttes 2.søndag efter påske - det var den 22. april, og som ved søsterens dåb var Madam Brentha gudmor. Chirurgus Weischler var fadder tilligemed Johan Peter's svigermor fru Hansen fra Meelbye. Jeg vil senere i teksten beskæftige mig med denne Henrik.

I 1795 fødtes endnu en datter, hun døbttes Lovisa.

Fra den 25.Søndag post Trinitatis 1796, og det var den 13.november, stammer en optegnelse i Vinderød Sogs kirkebog, der fortæller at Johan Peter Hornhaver samme dag havde en datter til dåben kaldet Sophie Anne Kirstine, hvis gudmor var Mad^{me} Larsen og øvrige fæddere var Wiborg og Brentha fra Frederiksværk samt Tønnes Petersen fra Melby og Christian Olsen fra Ørkesholm.

Tre år senere 5.søndag efter påske, 28.april, blev sønnen Søren Hansen Hornhaver døbt. At han er navngivet efter sin morfar er ganske indlysende. Om ham er i øvrigt at berette: Efter at Johan Peter i 1826 var pensioneret blev Søren Hansen Hornhaver mester på gietnuset og nåede inden sin død fire år efter, at støbe adskilligt. Han navde saledes i 1828 støbt sit "livsværk", nemlig den store klokke i Københavns Domkirke, Vor Frue Kirke. Denne klokke er indtil dato Danmarks største. Den måler 194 cm i diameter og er 130 cm høj samt vejer 4050 kg. Beslaget til den vejer alene 1000 kg. Det fortælles om klokken, at da man skulle støbe den, ville kongen være tilstede, men da det flydende metal skulle løbe i formen nægtede denne at modtage det og slyngede det tilbage. Næste gang man for-

søgte var kongen ligeledes tilstede og støbningen syntes også at være vellykket, men da man dagen derpå adskilte formdelene opdagede man, at metalmængden var fejlberegnet, og klokken manglede kronen. Tredje gang lykkedes støbningen - men da var kongen ikke heller tilstede. Da klokken endelig skulle transporteres til Kongens by, var det nødvendigt at konstruere en særlig blokvogn, så stor var klokken! Søren Hansen døde den 15. september 1830, og begravedes, som de øvrige Hornhavere før ham, på Vinde-rød kirkegård. Begravelsen fandt sted den 22. september samme år.

Lad os for et øjeblik vende tilbage til Johan Peter. Frederiksværk var som nævnt undtaget den almindelige værnepligt, men man havde oprettet et frivilligt bevæbnet korps til hvis fodafdeling Johan Peter sluttede sig den 9. januar 1801. Korpsets levetid var kun kort. Den 20. november 1807 opløstes det ifølge kongelig resolution "fordi det ikke forstod at forsvare sig, og altsaa var umuligt som militært Korps". Johan Peter afskedigedes officielt den 22. marts 1808, "med Tilladelse til at bære Korpsets forrige Uniform" (Resolution N. 126. A. D. 1808).

I mellemtiden var Johan Peters søster Wilhelmine blevet enke et par gange. Først efter Johan Henrik Stradt, med hvem hun var gift fra før 1787, og senere efter smed og urmager Johan Arendtman, med hvem hun var gift da der den 1. februar 1801 foretoges officiel folketælling. Der var i ægteskabet med Johan Arendtman en datter, der døde barnløs. Af en forloverattest fra 1805 fremgår det, at enken Wilhelmine Hornhaver agtede at indgå ægteskab med Johan Gottfried Rahn. Samme Rahn blev senere forlover for Johan Peter og dennes datter Cathrine Marie, der den 28. oktober 1810 indgik ægteskab med "Chirurg Carl Fredrick Frietsch af Fyen med Kgl. Bevilling uden forgaaende Tillysning fra Prædikestolen i Huset copulerede" med Johan Peter Hornhaver og Johan Gottfried Rahn som forlovere. Samme år, 1810, døde Bolette Hansen og allerede i 1811

søndagen den 29.marts blev Johan Peter i huset viet til Ane Cathrine Pedersdatter uden foregående lysning og med kongelig bevilling. Ane Cathrine var datter af skipper i Vinderød Peder Mikkelsen - der var forlover tilligemed J.G.Rahn - og hun var født 1785 i Vinderød. Ane Cathrine var altså en del år yngre end Johan Peter, der som bekendt var født 1756.

Kort tid efter, fredag den 23.august 1811 "meldte sig for at indgaae Ægteskab Ungkarl og Svend ved Metal-Støberiet Henrik Hornhaver og Pigen Karen Pedersdatter, begge af Frideriksværk. Som Forlovere mødte Brudgommens Fader Støbemester Hornhaver og Brudens (fader) Skipper Mikkelsen hvilke indestod for, at Intet befandtes for dette Ægteskab kunde lovligen forhindres enten i H(e)ndh(old) til Slægtskab eller forhen indgaaet Forbindelser". Vielsen blev foretaget den 13.september i kirken. Tilfældet ville altså, at Henriks stedmor blev hans svigerinde! Karen Pedersdatter var født 1794, og var altså en yngre søster til Ane Cathrine. De to søstres mor hed Karen Larsdatter, hun var født 1753 og var i ægteskabet med Peder Mikkelsen - hendes eneste - mor til 8 børn. Gennem disse blev Hornhaverne be-svogret med slægterne Sponholtz, Aarström og Lund(e), alle hjemmehørende i Frederiksværk, men iøvrigt fra henholdsvis Tyskland, Finland og Sverige.

Johan Peter fik i sit andet ægteskab 3 børn. Den 2. februar 1812, altså godt 5 måneder efter vielsen, fødtes sønnen Peter Larsen Hornhaver, hvis mellemnavn må skyldes mormoderen. Han blev døbt den 27.marts samme år. Han blev konfirmeret første søndag efter påske 1826, det var den 9. april. Senere blev han bombarder ved raketkorpset. Dette raketkorps' historie bør i denne sammenhæng nævnes kort. Englændernes bombardement af København i 1807 gav anledning til at en ny fabrikation blev igangsat på værket. Under ledelse af kammerjunker og premierløjtnant Schumacher indledtes en dansk fabrikation af krigsraketter som skulle kunne bære sprænggranater og brandbomber. Oprindelig skulle raket-

fabriken have ligget i Korsørs omegn, men af tekniske grunde blev fabrikationen bestemt til at være på Frederiksværk. Den 22. september 1812 oprettedes da det første danske raketbatteri. Efter fredsslutningen i 1814 organiseredes hele raketfabriken som et raketkorps med omtalte Schumacher som chef og en styrke på 72 mand, der blev udskrevet på Sjælland med 8 års tjeneste. Der var dog kun 18 mand inde i fast tjeneste, mens den øvrige del af styrken gjorde tjeneste 28 dage om året. De sidste to årgange skulle endda kun møde i tilfælde af krig. Korpset nedlagdes i 1842, men dets materiel, raketter og så videre anvendtes i krigene 1848-50 og i 1864. I sidstnævnte krig anvendtes også nogle af Henrik d.æ. og Johan Peter's kanoner! Peter Larsen Hornhaver, der altså var knyttet til dette raketkorps, døde kun 24 år gammel i 1836. Han var ugift.

Johan Peter og Ane Cathrine's andet barn blev født den 7. august 1813 og døbt den 5. september samme år. Barnet døbttes Caroline Bolette Eline. Hun vaccineredes af doktor Weischler den 8. juli 1815 og ved hendes konfirmation i 1828 blev der i kirkebogen i rubrikken for opførsel og kundskab noteret et "godt". Hvad jeg ellers kan fortælle om denne Caroline er, at hun hverken er gift eller begravet i Vinderød kirke.

Parrets sidste barn, en dreng, fødtes den 20. december 1815 og blev ved dåben den 31. december samme år givet navnene Wilhelm Emilius. Doktor Weichler vaccinerede også ham, den 28. maj 1816. Wilhelm konfirmeredes søndag efter påske, den 18. april, 1830. Han døde som broderen, ugift, 24 år gammel den 7. april 1840. Han begravedes den 12. i samme måned på Vinderød kirkegård.

Som lovet fik Johan Peter pension. En morsom og interessant tekst - omend i afskrift - findes i etableringsmentets kopibog og er dateret 1. april 1826. Den lyder:

"Metalstøberimestrene J:P:Hornhaver og S:Hornhaver paa Frederiksværk.

Hermed komuniceres Metalstøberimester J:P:Hornhaver og Søn S:Hornhaver, at Hans Majestæt under 25^{de} denne Maa-
ned allerunderdanigst har resolveret at entledige J:P:Horn-
haver fra sit Mesterskab ved Metalstøberiet med en Pension
af 250rdS: fra det Classenske Fidei Commis, hvortil kommer
50rdS: som hans Søn, hvem Hans Majestæt allerunderdanigst
har udnævnt til Mester med den fulde Gage frivillig afgi-
ver. Hvorimod hans Svendeløn ophører fra 1.April d.A.

Ærbødigst Tscherning".

Den 5.september 1829 døde "Pensionist" Johan Pe-
ter Hornhaver 73 år gammel. Han begravedes den 10.septem-
ber i Vinderød. Ejheller Søren Hansen levede som bekendt
længe til idet han døde i 1830.

Den eneste, der nu kunne føre slægten videre,
var Henrik, der som før nævnt var født 1792 og i 1811 æg-
tede Karen Pedersdatter. Han fik to børn. Den 15.april
1813 fødtes sønnen Johan Peter. Et par år efter fødtes
Ida Amalie Leonora. Hun blev i 1842 gift med skuespille-
ren Johan Phillip Schäffer.

Johan Peter Hornhaver den yngre synes ikke at
have været tilknyttet værket. Årsagerne dertil skal nok
søges i det følgende.

Som sin forgænger, inspektør Peder Falster, har
også Eilert Peter Tscherning skildret forholdene på vær-
ket og fortæller blandt andet: "Fra 1785 til Generalmajor
Classens Død i 1792 foretoges intet nyt, og i Eierens sids-
te sygelige Levetid kom det bestaaende i stor Forfald", men
ikke nok med det, "Bønderne paa Godset var forarmede, Bebo-
erne paa Værket ikke bedre farnet", broer, sluser med mere
var i en elendig tilstand og der manglede skoler. Skylden
herfor fik naturaliesystemet, hvorfor dette - til værkets
beboeres fortrydelse - blev afskaffet og erstattet af fast
løn. Selvom Tscherning er lidt dystert i sine udtalelser har

der nok været noget om snakken, og forholdene blev ikke, trods sociale reformer, væsentlig bedre efter krigen 1807-1814. Primært for Henrik d.y. var vel nok, at man lagde hele værkets organisation om. En del af værkstederne, dog ikke metalstøberiet, bortforpagtedes til mestrene, og da E.P. Tscherning den 1. januar 1830 afgik som inspektør, afløstes han af Carl Gunder Dalberg, hvis første opgave var at effektuere et kongeligt reskript om, at der ikke længere var økonomisk basis for at støbe metalkanon. Hornhaverne har således støbt både den første og den sidste Frederiksværk-metalkanon.

Navne som Falster, Brentha og Sponholtz figurerer i listerne over de i 1830 fra sognet afrejste familier. Også Henrik Hornhaver måtte drage fra værket og med hustruen Karen samt sønnen Johan Peter tog han til Jylland, hvor han bosatte sig i Horsens. Datteren Ida Amalie Leonora blev i Frederiksværk.

Henrik døde i Horsens den 28. januar 1837. Sønnen Johan Peter rejste senere fra byen, han nævnes således ikke i vejviseren for Horsens og omegn i 1854, men på et tidspunkt må han være vendt tilbage, idet han ved sin død den 29. august 1876 var støbemester hos fabrikant Stahl - knecht. Johan Peter den yngre Hornhaver var gift i hvert tilfælde to gange og har efterkommere af begge ægteskaber. Samme Johan Peter er iøvrigt stamfader for alle nulevende Hornhavere.

Kildeangivelser.

Utrykte kilder:

Rigsarkivet:

Kopibøger for Etablissementet på Frederiksværk 1794-1846.

Folketællinger 1787 og 1801 (1834) for Vinderød sogn, Strø herred, Frederiksborg Amt. (Også de øvrige sogne i herredet er gennemgået).

Vinderød sogns kirkebøger. Film 568 - 571.

På læsesalen:

J.C.W og K.Hirsch: "Danske og norske officerer 1648-1814 vol.3: Ho.

Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm:

Det Classenske Fideikommis Arkiv:

B: Sager angående fabriken.

Diverse regnskaber 1771 og fremover.

Værkstedsjournaler for metalstøberiet.

Lønningslister udaterede og daterede 1757 til 1793.

Vinderød sogns kirkebøger, 1717-1821 og 1822-1845.

Af trykte kilder kan bl.a. nævnes:

Kirkehistorisk Tidsskrift, 3 række bind 4, side 290.

P.Falster: Nogle Fortællinger Betræffende Det Frederiksværkske Etablissement, side 18, 97-98 og 110. Frederiksværk 1793. Udgivet 1858.

Carl Christensen: Frederiksværk. København 1926.

Gerhard Hornemann: Frederiksværks historie i Omrids. Artikel i "Festskrift i Anledning af Frederiksværk og Omegns Sparekasses 75-aarige Bestaaen" København 1911.

C.Nyrup: Om Danmarks Kirkeklokker. København 1882.

C.Nyrup: J.F.Classen. København 1887.

P.S.Rung Keller: Danske Sognekirkers Klokker og deres Støbere. København 1943.

De Forenede Jernstøberiernes festskrift i anledning af værkets 200 års beståen. Hillerød 1956.

Henrik (d.1774)

Henrik (1755 - e. 1802)
Johan Peter (1756 - 1829)
Friderich Just (1758 - 1766)
Wilhelmine (1761 - 1819)
Johan Henrik (f. 1766)

I

Catarina Maria (f. o. d. 1781)
Henrik (1782 - 1784)
Friderich Just (f. o. d. 1784)
Cathrine Marie (1787 - 1789)
Cathrine Marie (f. 1790)
Henrik (1792 - 1837)
Lovisa (f.1795)
Sophie Ane Kirstine (f.1796)
Søren Hansen (1799 - 1830)

II

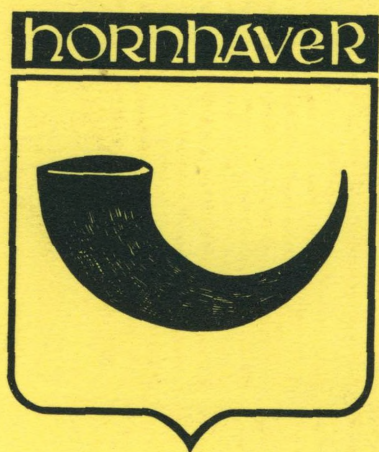
Peter Larsen (1812 - 1836)
Caroline Bolette Eline (f. 1813)
Wilhelm Emilius (1815 - 1840)

Johan Peter
(1813 - 1876)

Ida Amalie Leonora
(f. 1815)

Register.

- Arendtman, Johan, smed og urmager, gm Wilhelmine Hornhaver, 21.
Fouché, N.N. (d.1767) gm Henrik d.æ.Hornhaver, 1, 9.
Frietsch, Carl Fredrick, læge, gm Cathrine Hornhaver, 21.
Hansen, Bolette, (1760-1810), gm Johan Peter Hornhaver, 17.
Hansen, Søren, far til Bolette, 17.
Hornhaver, Caroline Bolette Eline, (f.1813), 23.
Hornhaver, Catarina Maria, (f.1781, d.s.å.), 17.
Hornhaver, Cathrine Marie, (1787-1789), 18, 20.
Hornhaver, Cathrine Marie, (f.1790), gm Carl Frietsch, 20, 21.
Hornhaver, Friderich Just, (1758-1766), 5, 9.
Hornhaver, Friderich Just, (f.1784, d.s.å.), 18.
Hornhaver, Henrik, støbemester, (d.1774), gm N.N.Fouché, 1, 4-19.
Hornhaver, Henrik, støber, (1755-e.1802), 1, 9, 10, 17.
Hornhaver, Henrik, (1782-1784), 18.
Hornhaver, Henrik, støber, (1792-1837) gm Karen Pedersdatter, 20-25.
Hornhaver, Ida Amalie Leonora, (f.1815) gm Johan Schäffer, 24, 25.
Hornhaver, Johan Henrik, støber, (f.1766), 9, 10.
Hornhaver, Johan Peter, støbemester, (1756-1829) gm I: Bolette Hansen, II: Ane Cathrine Pedersdatter, 5, 9-11, 17-23.
Hornhaver, Johan Peter, støbemester, (1813-1876), 24, 25.
Hornhaver, Lovisa, (f.1795), 20.
Hornhaver, Peter Larsen, bombardør, (1812-1836), 22, 23.
Hornhaver, Sophie Ane Kirstine, (f.1796), 20.
Hornhaver, Søren Hansen, støbemester, (1799-1830), 20, 21, 24.
Hornhaver, Wilhelm Emilius, (1815-1840), 23.
Hornhaver, Wilhelmine, (1761-1819) gm I: Johan Stradt, II: Johan Arendtman og III: Johan Rahn, 6, 9, 10, 17, 19, 21.
Larsdatter, Karen, gm Peder Mikkelsen, 22.
Mikkelsen, Peder, gm Karen Larsdatter, far til Karen og Ane Cathrine, 22.
Pedersdatter, Ane Cathrine, (f.1785) gm Johan Hornhaver, 22, 23.
Pedersdatter, Karen, (f.1794) gm Henrik Hornhaver, 22, 25.
Rahn, Johan Gottfried, gm Wilhelmine Hornhaver, 21.
Stradt, Johan Henrik, gm Wilhelmine Hornhaver, 18, 21.



DIS-Danmark

